

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на тема: “Сезонност и конкурентно-способност в хотелиерския бизнес” за присъждане на образователната и научна степен “Доктор” по докторска програма “Икономика и управление”.

Автор: докторант Вяра Василева Кюрова

Рецензент: проф.д-р Васил Пехливанов – ръководител на катедра “Мениджмънт и маркетинг в ЮЗУ “Н.Рилски” – Благоевград.

I. Обща характеристика на дисертационния труд.

Трудът се състои от увод, три глави и заключение в обем 276 страници, в т.ч. 36 страници приложения, 13 страници литература с 219 броя заглавия, от които 90 броя на чужд език и 14 интернет-източници. Построен е по удачна и широко използвана схема – започва се от теоретичните въпроси, минава се към методичните и се стига до непосредствената практика на хотелиерския бизнес в България като състояние, проблеми и предлагани решения.

Дисертационният труд на г-жа Кюрова е посветен на изключително важни и актуални въпроси на туристическия бизнес в България и в частност на неговата голяма и водеща част – хотелиерството. В по-конкретен план акцентът пада върху разкриването на влиянието и ролята на сезонността за повишаване конкурентноспособността на хотелиерския бизнес. Този аспект на изследването прави разработката пилотна. Не ми известно друг автор да е изследвал така обстойно този проблем и затова нямаше досега богат, конкретен анализ и цялостна концепция за решаването му.

Вижда се че трудът е продукт на дългогодишна работа. Основана се на проучване на много специализирани литературни източници, на богат статистически материал и още по-важно – на лични маркетингови изследвания, направени по методология на автора. Те са й позволили да разкрие в дълбочина състоянието на подотрасъл “Хотелиерство”, неговите проблеми и в много случаи – неблагоприятни тенденции. Но тя не спира само до констатациите, а отива по-нататък като се опитва да обясни, защо те са налице и от какво са предизвикани. А това и позволява да предлага в последствие и обосновани решения.

Трудът независимо от по-кратката втора глава, което е понятно, тъй като тя е методична, е балансиран. Третата глава заслужава адмириране, защото е носещата, т.е. тя съдържа най-много

приноси моменти и оправдава изборът на обекта и целта на дисертационния труд.

II. Оценка на съдържанието на отделните части на дисертационния труд.

В увода е обоснована необходимостта от разработването на темата, както и нейната актуалност и значимост. Ясно са формулирани целта на дисертационния труд – изследване влиянието на сезонността върху конкурентноспособността на хотелиерския бизнес и предлагане на модели за намаляване на неблагоприятното влияние, както и изследователските задачи, които трябва да се решат за постигане на целта.

Много синтезирано са посочени обекта и предмета на изследването, методологията на изследването, източниците на проучване, затрудненията, които възникват при преследване на целта.

В първа глава е логично, че се изследват теоретико-методологичните въпроси без която база не може да има понататъшно движение по верния път, който ще позволи и е позволило на докторантката да преследва и реализира поставената цел. Тук се разкриват същността и характерните черти на хотелиерството, защото без това няма как да се очертаят причините за неговата сезонност. При изясняване мястото на хотелиерството в туристическата дестинация и връзката между отделните ѝ елементи, докторантката основателно я разглежда като система. Но тя прави и още нещо важно – навлиза по-дълбоко, за да търси и обозначи своя обект на изследване – хотелиерството, чрез вижданията на чуждестранни и български автори и в това число на база на Закона за туризма.

Направен е важния извод за многоаспектността на определението за същността на хотелиерството и още по-важното Кюрова формулира свое определение, което намираме за удачно. С анкетното си проучване тя потвърждава първостепенната роля и мястото на хотелите сред средствата за подслон и местата за настаняване.

Неоспоримо е твърдението ѝ, че без привлекателен и високочачествен хотелиерски продукт не може да има успешен и печеливш хотелиерски бизнес и затова логично тя на база на изследванията на повече от 20 автора и в т.ч. на световно известния Котлър, изяснява същността, компонентите и особеностите на хотелиерския продукт. Нещо повече, формулира свое определение, което намираме за по-богато и съдържателно от това на другите автори. Много сполучливо акцентира върху основните компоненти на хотелиерския продукт и особено на материалната база.

Предвид на констатираните различия в мненията за съдържанието на услугите, тя ги обобщава и систематизира, за да изрази и

своето мнение за тях. Разглежда особеностите на хотелиерския продукт и изразява свое становище до какво се свеждат те, като критично се отнася към повечето от тях, с изключение на две. Направено е свое ранжиране на особеностите на хотелиерския продукт към които добавя уникалност и комплексност. Няма съмнение и твърдението ѝ че добрия хотелиерски продукт е важна предпоставка за намаляване на сезонността в хотелиерството.

Специално внимание е отделено на много определения на сезонността, като тя ги групира в три групи, но маркира общото между тях и предлага свое оригинално определение. Изяснява моделите на сезонност, но свързва третият тип модел с определени хотели, което е правилно.

Изяснени са причините и факторите за сезонността и за намаляване на нейното влияние върху хотелиерството, като оценява групирането им. При това акцентира върху влиянието на сезонността за характера на туристическия поток. Коректно цитира различни автори за факторите за сезонността в туризма. Анализира модела за взаимодействие между факторите, който е механизъм за сезонността в туризма. Удачно заостря вниманието върху ресурсните фактори от групата на външните фактори. Прави впечатление много доброто представяне, чрез систематизиране, подреждане и оценка на външните и вътрешни фактори.

Изведени са основните проблеми в хотелиерството породени от сезонността. Допълнени са икономическите и социални проблеми, свързани със сезонността, с други проблеми и се заостря вниманието върху проблемите от икономически характер. Разработен е въпроса за измерване на сезонността, чрез сезонните колебания.

Разглежда цялата палитра от проблеми на конкурентноспособността и още Европейския модел за нейното изследване. Изложени са становищата на много автори за конкурентноспособността и главното в тях. Заслужава положителна оценка, че Кюрова разглежда конкурентноспособността на всички равнища и дава свое определение за нея на ниво хотел. Обвързва хотелиерството с туристическа дестинация, като фактор за конкурентноспособност на регионалния продукт на дестинацията. Разглеждайки конкурентноспособността на дестинацията от гледна точка на маркетинга, тя е събрала и систематизирала най-доброто в света по тези въпроси и го е оценила. Права е и не може да не се съгласим с нейното мнение, че конкурентноспособността на туристическата дестинация се основава на пазарния дял. С право тя свързва конкурентното предимство със спецификата на хотелиерския продукт, че аксиологичното предимство трябва да се разглежда двuasпектно и че допълнителните услуги повишават конкурентното предимство на хотела. По достойнство оценява правотата на Портър, който акцентира върху основната детерминанта, т.нар. диамант на конку-

рентното предимство и отнася този диамантен модел към хотелиерския бизнес.

Изследва факторите за повишаване конкурентноспособността и техните характеристики на база модела на Портър. Права е че факторите за конкурентноспособност на ниво предприятие не са достатъчно изучени и попълва този пропуск, като набляга и на сегментирането на пазара и стратегията на хотела. Много добре развива въпроса за вътрешните фактори на конкурентноспособността.

Подчертавайки, че въпросът за измерителите на конкурентноспособността на ниво хотел не е достатъчно пълно решен и изследванията в този аспект не са достатъчни, тя предлага за целта приспособена система от показатели. Същото прави и за туристическата дестинация. Всъщност доказва, че предлаганите показатели могат да се ползват и за оценка на конкурентноспособността на хотелиерския продукт. Нещо повече, предлага цяла система от количествени измерители на конкурентноспособността в туристическия бизнес.

Много добре е разкрита връзката между сезонност и конкурентноспособност. Това е от значение, защото както констатира докторантката, в литературата не е направено от други автори. Становищата на другите автори не са свързани с взаимовръзката. Използват се, за да се подкрепи мнението на автора за наличието на такава взаимовръзка и конкретно нейното проявление в посочените 5 направления. По-конкретно взаимовръзката може да се търси и в последното направление (индикатор). Тя доказва категорично, че между двете категории има ярко изразена пряка връзка и посочва какво трябва да прави мениджмънта на хотела за увеличаване на конкурентноспособността му, чрез намаляване на сезонността.

Във втора глава докторантката разкрива, че липсва система за отразяване на влиянието на сезонността върху конкурентноспособността и причините за това. На база на трудовете на други автори счита че подобна система може да се разглежда в два аспекта: а)чрез показатели, свързани с отрасъл “Туризм” и б)чрез показатели, свързани конкретно с хотелиерството. По-важното е че на тази база извежда свой пакет от показатели за отразяване влиянието на сезонността върху конкурентноспособността – 8 броя натурални и стойностни показатели. Посочва основанията за избора им и доводите за тях. Прави уговорката, че те не изчерпват всички възможности за отразяване на посоченото влияние и че организираната статистика в България на регионално и национално равнище не позволява да се слезе на по-ниско равнище за изследване на проблема.

Удачно са избрани, по тази причина, два представителни района – Югозападния (област Благоевград) и Югоизточния (област Бургас), т.е. представители на развит планински и морски туризъм.

Посочва се и общото между тях и кое ги прави подходящ обект на изследване.

Докторантката правилно, според нас, избира да ползва сезонното развитие на нощувките, методът на корелационния и регресионен анализ и методът на отношенията на фактическите към изгладените стойности. Резултатът е впечатляващ – предложена е схема на алгоритъм на процеса на измерване на сезонните колебания на реализираните нощувки. Предлага да се ползват и други формули, методи и схеми – формулата на средната хронологична непретеглена величина, методът на статистическа проверка на хипотези, методът на сравнението, методът на групировката, индексен, графичен и анкетен методи, своя схема на алгоритъм на процеса за анализиране и оценяване на влиянието на сезонността върху конкурентноспособността в хотелиерството.

В трета глава се доказва, че освен много добро познаване на теоретико-методологичните въпроси на разработваната тема и свое критично отношение и позиция, докторантката може на практика да оцени влиянието на сезонността върху конкурентноспособността, като ползва шест показателя. Изяснява това влияние на национално и на регионално равнище. Анализът е задълбочен както по отношение на чуждестранните, така и на българските туристи и е ярко изразен като факториален. Това позволява на Кюрова да направи много важни изводи и предложения за увеличаване на благоприятното влияние на сезонността върху конкурентноспособността на хотелиерския бизнес.

Особено ценни са разкритите връзки между заетост на леглата и общите приходи, индексите на интензитет, посочените фактори за увеличаване на заетостта на легловата база. Впечатлява колко рационално постъпва докторантката като така подробно разглежда потребителския избор и нагласата на хотелиерския бизнес, като предпоставки за намаляване на сезонността. При това изводите са направени на база собствено маркетингово изследване, чрез анкета. Прави няколко много важни изводи, но главното е какво искат потребителите и нагласите на хотелиерите. Предложени са контурите на добра програма за привличане на туристи, извън главния туристически сезон.

Заслужават внимание предложенията ѝ за сътрудничество между хотели, туристически агенции и тур-оператори, съвместни програми с общините, рекламата и др. Венец на завършения научен проект се явяват предложените от докторантката модели за комплексен хотелиерски продукт – различен по райони с морски и планински туризъм, по сезони и състав (меню) на хотелиерските продукти в курортите Банско и Слънчев бряг.

III. Констатирани научни постижения и приноси на кандидатката за “Доктор”

Докторантката Кюрова постига забележителни резултати, които имат характер на приноси в обогатяването и развитието на теорията и практиката на хотелиерския бизнес. Такива според нас са следните:

1. На база задълбочено познаване на трудовете на много чужди и български учени и критично отношение към много аспекти на вижданията им, тя извежда свое по-богато определение за хотелиерството и потвърждава с данни централното място на хотела сред другите средства за настаняване

2. Дава свое определение за хотелиерския продукт като акцентира върху незабелязани от други автори негови съществени черти и особености и прави свое тяхно подреждане. Аналогично е и при услугите.

3. На база своя групировка на определенията за сезонност, предлага свое оригинално и по-пълно определение за нея.

4. Анализът и акцентите върху части от модела на Бътлър и Мао за сезонността в туризма.

5. Систематизацията, подреждането и оценката на външните и вътрешни фактори на сезонността.

6. Анализът и допълването на проблемите, свързани със сезонността в хотелиерството.

7. Свое определение за конкурентноспособността на хотелиерския продукт, на база на извеждане на главното по този въпрос във вижданията на много други автори и оценени критично от докторантката.

8. Изводът на какво да се основава конкурентноспособността на туристическата дестинация.

9. Приспособяването на диамантния модел на Портър към хотелиерския бизнес.

10. Твърдението, че не е достатъчно изследването само на елементите на маркетинговия микс при разглеждане на конкурентноспособността.

11. Адаптирането на показателите за конкурентноспособност на туризма като такива за хотела.

12. Разкриването, кои критерии и показатели, предлагани от други автори, може директно да се използват или адаптират за оценка конкурентноспособността на хотела като предлага своя цялостна система от показатели за тази цел.

13. Предлаганите 16 количествени измерители на конкурентноспособността на хотела, с посочване значението на всеки от тях.

14. Разкриването за пръв път така пълно и добре взаимовръзката между сезонност и конкурентноспособност и какво трябва да направят хотелите за да я ползват в своя интерес.

15. Предлаганият пакет от натурални и стойностни показатели за анализ на влиянието на сезонността върху конкурентноспособността и методи на изследването, сред които метода на корелационния и регресионен анализ и конкретизиране кой метод за какво точно се използва.

16. Предложената схема на алгоритъм на процеса на анализиране и оценяване на влиянието на сезонността върху конкурентноспособността в хотелиерството.

17. Приложеният метод на хипотезата, с който се доказва, че нарастването на заетостта на материалната база на хотелиерските предприятия ще доведе до повишаване на тяхната конкурентноспособност.

18. Много добрия факториален анализ и оценка на влиянието на сезонността върху конкурентноспособността в хотелиерството за достатъчно дълъг период в България, на национално и регионално равнище, с важни изводи и предложения.

19. Задълбочено изучените потребителски избор и нагласи на хотелиерския бизнес с цел намаляване на сезонността.

20. Посочената неоспорима нужда от алтернативен туризъм, сътрудничество, информираност и други, като фактори за намаляване на сезонността.

21. Предложените модели за намаляване на сезонността и увеличаване на конкурентноспособността в хотелиерския бизнес, отделно за морски и планински туризъм, базирани върху различните видове туризъм, за различни сезони и на наличните туристически ресурси.

22. Изводът, че и в двете изследвани области се предлагат туристически продукти, които не предлагат целогодишно използване на материалната база.

23. Разработените собствена методика, въпросници и цяла технология на набиране и обработване на данни по изследваната тема, които ще могат успешно да се ползват в бъдеще и от други автори.

IV. Становище за представените публикации, свързани с темата на дисертационния труд.

Направените четири броя публикации са дело на аспирантката, действително са свързани с дисертационния труд и отразяват важни негови страни. Съдържат се в научни сборници и специализираното списание "Икономика и управление". Намираме че те са достатъчни и са осигурили необходимата публичност на постиже-

нията и приносите на докторантката за развитие на теорията и практиката на хотелиерския бизнес.

V. Критични бележки и препоръки.

Към дисертационния труд могат да се отправят и някои критични бележки. Няма например оценка и свое мнение докторантката за нематериалните елементи на хотелиерския продукт. Липсва авторско становище за сезонните колебания. Не е ясно, чие е определението за конкурентноспособност на стр.51. По-критично трябваше да се отнесе към тезите за конкурентно предимство и за обхвата на външните фактори.

Пропуснати са добри възможности за приносни моменти като се подсказва как да се управлява сезонността, чрез увеличаване на периода за туризъм преди и след главния сезон, като за целта се акцентира върху съдържанието на пакетите от продукти и услуги и преструктуриране на производствените мощности.

Важен за изследваната тема е въпроса какво искат туристите, но и какво реално могат да предложат хотелите, извън главния сезон. Не трябва да се подценяват и анахроничните явления свързани с нарушаване правата на туристите по ЗЗП в България.

Като препоръка за бъдещата дейност може да се посочи изследването на ценовите и неценови фактори на конкуренцията като теория и практика и изследването на връзката “разходи-цени-сезони-конкурентноспособност”.

Посочените критични бележки и препоръки не омаловажават достойнствата на дисертационния труд, а са по-скоро препоръки за бъдещата работа на докторантката Кюрова, която съм сигурен че ще продължи.

Заклучение.

Рецензията от мен дисертационния труд на тема “Сезонност и конкурентноспособност в хотелиерския бизнес” показва, че авторът му Вяра Кюрова е вече изграден научен работник и става разпознаваем компетентен специалист по проблемите на хотелиерството, способен да издига и защитава успешно научни тези, да провежда самостоятелно научни изследвания, да аргументира свои твърдения и хипотези, да обосновава доказва и прилага методи, да разработва система от критерии и показатели за оценка на икономически явления, да предлага и защитава успешно цели модели за намаляване на сезонността и увеличаване на конкурентноспособността.

Намирам, че този дисертационен труд, със съдържащите се приносни моменти, е нужен и обогатява българската теория и практика. Развива българската икономическа мисъл в строго определена област.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на Закона и Правилника за развитие на академичния състав в Република България и затова напълно убеден и еднозначно предлагам на Уважаваното Научно жури на ЮЗУ “Н.Рилски” да даде образователната и научна степен “Доктор” по научната специалност “Икономика и управление” на Вяра Василева Кюрова.

20 ноември 2011г.

Рецензент:
проф.д-р В.Пехливанов